

*Slovenska akademija znanosti in umetnosti
II. razred za filološke in literarne vede*

FRAN SALEŠKI FINŽGAR (1871–1962)

*Ob pretekli 150-letnici rojstva in pretekli 60-letnici smrti
duhovnika, pisatelja, dramatika, urednika in organizatorja*

Program simpozija in povzetki referatov

Uredila Marija Stanonik

Žirovnica, Ljubljana
7.–8. november 2023

CIP

Program simpozija – prvi dan

Žirovnica, Čopova rojstna hiša, 7. 11. 2023

I. F. S. Finžgar in materinščina

- 13.15 Prihod udeležencev (Rojstna hiša Matije Čopa, Žirovnica)
- 13.30 **Pozdrav Matjaža Komana, direktorja Zavoda za turizem in kulturo, Žirovnica**
Pozdrav akad. Marka Snoja, podpredsednika SAZU
- 13.45 **Marko Snój:** O PRIIMKU FINŽGAR
- 14.00 **Jožica Škofic:** GORENJSČINA V KRAJIH *GOSPODA HUDOURNIKA* IN *DEKLE ANČKE*
- 14.15 **Marko Jesenšek:** »GOSPE IN GOSPODJE, LEPO JE BITI SLOVENEČ!« Od Finžgarja do Zlobca in (kako?) naprej
- 14.30 Oddih

II. F. S. Finžgar v domačem okolju

- 14.45 **Mira Novak:** FINŽGARJEVA ROJSTNA HIŠA
- 15.00 **Janez Bogataj:** S FINŽGARJEM ZA MIZO
- 15.15 **Matjaž Koman:** FINŽGARJEV KONCEPT PREZENTACIJE PREŠERNOVE ROJSTNE HIŠE
- 15.30 Oddih
- 15.45 **Janez Gril:** FINŽGARJEVE KOČE IN KAPELE
- 16.00 **Jože Mihelič:** IDILA TRIGLAV
- 16.15 **Marija Stanonik:** FOLKLORNA IN ETNOLOŠKA MOTIVIKA V FINŽGARJEVI LITERATURI

Program simpozija – drugi dan

Ljubljana, Velika dvorana SAZU, Novi trg 3, 8. 11. 2023

8.30 **Akad. Peter Štih, predsednik SAZU: Pozdrav in uvodne besede**

I. F. S. Finžgar in zgodovina

8.45 **Bogdan Kolar: DUHOVNIŠKA POT FRANA SALEŠKEGA FINŽGARJA**

9.00 **Jurij Perovšek: FINŽGARJEVI POLITIČNI POGLEDI DO DRUGE SVETOVNE VOJNE**

9.15 **Bojan Godeša: FRAN S. FINŽGAR MED CERKVIJO IN OSVOBODILNO FRONTO**

9.30 Oddih

II. F. S. Finžgar in literatura

9.45 **Igor Grdina: FINŽGAR IN GLEDALIŠČE**

10.00 **Jožica Čeh Šteger: FINŽGARJEVA LIRSKA ČRTICA V PRVEM DESETLETJU 20. STOLETJA**

10.15 **Dragica Haramija: NARAVA V FINŽGARJEVEM *GOSPODU HUDOURNIKU***

10.30 Oddih

10.45 **Andrejka Žejn: ZVRSTI IN ŽANRI FINŽGARJEVEGA PRIPOVEDNIŠTVA**

11.00 **Janko Kos: FRAN SALEŠKI FINŽGAR IN PROBLEM ZGODOVINSKEGA ROMANA**

11.15 **Lucija Mandić: TEKSTNOKRITIČNA PRIMERJAVA ORIGINALNEGA IN ALTERNATIVNEGA KONCA FINŽGARJEVEGA ROMANA *POD SVOBODNIM SONCEM***

11.30 Oddih

III. Finžgarjeve zveze s sodobniki

- 11.45 **Igor Maver:** F. S. FINŽGAR IN FERDINAND KOLEDNIK KOT PREVAJALEC NJEGOVIH DEL
- 12.00 **Andrej Rahten:** TRNOVSKI TANDEM – STIČNE TOČKE V DRUŽBENEM DELOVANJU FRANA S. FINŽGARJA IN IZIDORJA CANKARJA
- 12.15 **Jernej Kusterle:** FINŽGARJEVO UREDNIŠKO DELO PRI MOHORJEVI DRUŽBI
- 12.30 Oddih
- 12.45 **Luka Vidmar:** JEGLIČEVA PISMA FINŽGARJU
- 13.00 **Marijan Rupert:** SOGLASJE RAZLIČNOSTI V DELU ZA SKUPNOST [Finžgar, Plečnik]
- 13.15 **Branko Šuštar:** FINŽGARJEVA SKRIB ZA ŠTUDENTE – PRIZADEVANJA ZA JEGLIČEV AKADEMSKI DOM 1936–1949
- 13.30 **Sklep**

Janez Bogataj

S FINŽGARJEM ZA MIZO

Zasl. prof. dr. Janez Bogataj

janez.bogataj@telemach.net

Tematiko prispevka sem zasnoval ob poznavanju nekaterih, pretežno tujih del, ki izpostavljajo prehransko kulturo posameznikov, pomembnih osebnosti z različnih področij kulture, umetnosti, znanosti in politike, tudi prehranske posebnosti nekaterih družin ter njihovih omizij. Pogosto so to dela biografskega značaja, ki posameznike in družine predstavljajo z, jedilnimi obroki, kuharskim znanjem in navadami za omizji.

Prispevek podaja kulinarične in gastronomske zgodbe, kot sem jih doživeljal ob župniku, pisatelju in akademiku *Franču Saleškemu Finžgarju* (1871 – 1962) in osebah, ki so skrbele za prehransko kulturo ali gastronomijo v njegovi hiši od druge polovice 40. let 20. stoletja do njegove smrti l 1962.

Za kuhinjo in gospodinjstvo je najprej skrbela moja stara teta *Ana Finžgar* (1879 – 1966), ki je od leta 1902 gospodinjila svojemu bratrancu. Pred tem si je nabirala kuharsko znanje v hiši ljubljanskega barona Wurzbacha von Tannenberga. Sledi kuhinja moje mame *Zdravke Valentine Bogataj*, rojene Soklič (1922 – 2007), ki je od svojega 14. leta živela najprej v trnovskem župnišču in potem na Mirju v Ljubljani pri svojem stricu in je bila v pomoč teti Ani, od katere je prejela izjemna kuharska znanja.

Mojega starega strica Finžgarja sem imenoval stric Jur. Kot sta mi pred leti pojasnila moja starša, je bilo to zato, ker mi je Finžgar na moje veliko veselje pogosto narisal na kos papirja lovca s puško na rami in psom. Ko je risanje zaključil, mi je dejal: »To je pa Juri s pušo!« S stricem sem preživel prvih 15 let svojega življenja. Moja starša sta namreč skrbela zanj v visoki starosti. Gledano zgodovinsko, je to kratko obdobje, vsebinsko pa zelo bogato, saj je stric, poleg staršev, pomembno vplival na mojo vzgojo, pridobivanje znanj ter na odnos do naravnega in kulturnega okolja. O njem sem

objavil več spominskih zapisov. Zadnjega v Finžgarjevem albumu, ki ga je izdala Mladinska knjiga leta 2021. V vseh teh zapisih je bilo manj pozornosti posvečene prehranski kulturi. V primerjavi s svetom je prehranska kultura najrazličnejših pomembnih ali znanih osebnosti s področij kulture, umetnosti, znanosti, politike v zgodovinskem razvoju, dokaj redko zastopano v slovenskih knjižnih delih.

Besedilo prispevka je razdeljeno na dve poglavji.

V prvem so zbrani nekateri pred spomini, ki sem si jih zapomnil iz pripovedovanj sorodnikov in skromnih pisnih virov. Obsegajo obdobje od leta 1902, ko je prišla za Finžgarjevo gospodinjno v Želimlje Ana Finžgar, do leta 1936, ko se je pisatelju in teti Ani pridružila v trnovskem župnišču moja mama.

Drugo obsežnejše poglavje so moji spomini na prehransko kulturo od 50. let 20. stoletja do pisateljve smrti 1962. V tem poglavju je govor o bivanju v Finžgarjevi hiši od leta 1954, njeni notranji in zunanji urejenosti ter o naravnem okolju na Mirju in ob Gradaščici. Dokaj podrobno je predstavljen vrt z zelenjavnimi gredicami in sadnim drevjem, ki bi ga danes imenovali samooskrbnega. V spominih je navedena peka kruha, obiskovanje mesarja v Trnovem, priprava delikates, obiski gorenjskih sorodnikov, ki so vsako leto prinašali kolone, popestritve vsakdanjih in prazničnih jedilnikov z divjačinskimi jedmi, med sladicami pa peke potic, ki niso bile le znamenje praznikov ampak tudi posebnih kuharskih razmer. Kuhinja v Finžgarjevi hiši je dosledno sledila letnim časom. V kleti je bil prostor za številne vložnine, krompir (tudi z Gorenjskega), jabolka in hruške, ki so uspevale na vrtu. V prispevku so izpostavljene nekatere jedi, ki so bile najpogosteje zastopane v vsakdanjih in prazničnih jedilnih obrokih.

Jožica Čeh Šteger

FINŽGARJEVA LIRSKA ČRTICA V PRVEM DESETLETJU 20. STOLETJA

Oddelek za slovanske jezike in književnosti,

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru

jozica.ceh@um.si

Začetki literarne ustvarjalnosti Frana S. Finžgarja segajo v njegova gimnazijska leta. Njegova umetniška moč je prišla najbolj do izraza v pripovedih in dramah iz kmečkega sveta, vendar je pisal tudi o življenju malomeščanov in plemstva, s katerimi je prihajal v stik kot kaplan in duhovnik po različnih slovenskih krajih. Finžgar, nekaj let starejši sodobnik Ivana Cankarja, je bil trdno zasidran v domači zemlji in realistični tradiciji, posledično ni bil naklonjen novim literarnim smerem dekadence in simbolizma. V intervjuju z Izidorjem Cankarjem je povedal, da je vse, kar je napisal, vzel iz resničnega življenja in da bi za vsako od svojih literarnih oseb lahko postregel s fotografijo. Zavzemal se je za realistično pisanje vsakdanjega življenja z višjim ciljem, ki povečuje v človeku pozitivne vrednote in budi odpor do nemorale. Literarno se je oblikoval ob slovenskem realizmu 19. stoletja, zlasti ob Jurčiču, Levstiku in Kersniku. Že v zgodnjem obdobju ga je najbolj zaznamoval španski idealistični realist Coloma z vzgojno funkcijo literature. Za svoje vzornike je navajal tudi Homerja, Shakespeara, Dickensa, Tolstoja Sienkiewicza in kljub odklanjanju naturalizma tudi Zolaja, pri katerem se je po lastnih besedah učil načina opisovanja (Iz. Cankar 1968: 146). Njegovo literarno dejavnost sta usmerjala tudi duhovniški poklic in krščanski svetovni nazor.

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje je bil Finžgar v javnosti že prepoznaven pisatelj. V knjigi *Leta mojega popotovanja* (1957) navaja, da se je v Želimlju precej družil s prebivalci in obiskovalci na gradu Turjak. Spoznaval je njihovo življenje in vse bolj občutil svojo duševno stisko, saj se je zavedel, da se bo moral zaradi poklica v življenju marsičemu odreči. V prvem desetletju 20. stoletja je

napisal nekaj lirskih črtic in novel (Pomlad se poslavlja, Njene citre romajo, cikel osmih črtic Moja duša vasuje, Selskega župnika sveti večer, Peregrin, Na petelina idr.), v katerih zadržano, večkrat prek tujih zgodb, pripoveduje o svoji intimni bolečini, oživiljenih spominih, človeških strasteh, nemirnem hrepenenju, nesrečni ljubezni, umetniškem ustvarjanju, izgubljenih idealih pa tudi o socialnih razlikah in narodnih vprašanjih. Finžgarjeve lirske črtice so nastale iz njegove notranje bolečine, a tudi kot izraz literarne mode in pod vplivom Meškove ter Cankarjeve lirske črtice. Cankarjev vpliv je bil na prelomu stoletja tako močan, da se mu tudi realistično usmerjeni pisatelji vsaj za nekaj časa niso mogli ukloniti. Finžgarjeve lirske črtice so prepoznavne po meditativnosti in oživiljanju spominov, temelječih na konkretnih doživljajih. Praviloma ohranjajo zgodbo in v primerjavi s Cankarjevimi nimajo izrazitejše metaforizacije. Finžgarjev zasuk v lirsko črtico na prelomu stoletja predstavlja le kratek intermezzo v njegovem obsežnem literarnem opusu.

FRAN SALEŠKI FINŽGAR MED CERKVIJO IN OSVOBODILNO FRONTO

Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana

Bojan.Godesa@inz.si

V prispevku bo obravnavano Finžgarjevo delovanje v času okupacije med letoma 1941 in 1945, predvsem skozi prizmo njegovih stališč do temeljnih vprašanj tedanje dobe. Finžgar je kot katoliški duhovnik izražal odkrite simpatije za oboroženi upor proti okupatorjem, ki ga je organizirala Osvobodilna fronta pod vodstvom slovenski komunistov. Takšno Finžgarjevo stališče ni predstavljalo prevladujočega mnenja v katoliških krogih, zlasti ne med duhovščino, kot je tudi nasprotovalo pogledu, ki ga je kot uradno stališče cerkve kot institucije zagovarjal ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman. Četudi Finžgar ni odšel v partizane, kamor so ga sicer vabili, niti ni formalno (seveda ilegalno) vstopil v vrste odporiške organizacije in ni postal član njenih forumov (npr. vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte), ga je razumevanje medvojnih razmer, ki je bilo utemeljeno z njegovo predstavo o skladnosti s tradicijo nacionalno-emancipacijskih prizadevanj v katoliškem taboru vse od izbruha nacionalnih bojev v okviru habsburške monarhije, pogosto spravljal v konfliktno razmerje, predvsem s tistimi v katoliških krogih, ki so menili, da je v imenu obrambe vere in katoliških vrednot v boju z brezbožnim komunizmom (tega so enačili z Osvobodilno fronto), dovoljena tudi oborožena kolaboracija z okupatorji, z namenom, da bodo v bratomornem spopadu obračunali z OF in partizanstvom. Finžgar je takšno delovanje odločno odklanjal kot moralno-etično nedopustno, pa tudi kot škodljivo za narodne kot tudi katoliške interese. Ob tem Finžgar, ne med okupacijo, niti po njej, odgovornosti za oboroženo kolaboracijo ni neposredno in izrecno pripis(ov)al cerkvi kot instituciji oziroma njenim najvišjim predstavnikom, gotovo tudi zaradi tradicionalne privrženosti organizaciji, katere del je bil, kot tudi zaradi spoštovanja avtoritete njenega vodstva. V tem kontekstu, ki ga zaznamovala tudi

Finžgarjeva bližina s tistim (sicer manjšinskim) krogom katoličanov, ki je že pred okupacijo skušal katoliško gibanje usmerjati stran od avtoritarnih in ekskluzivističnih konceptov (Zarjani in Bohinjski teden 1939) ter je na teh stališčih vztrajal tudi med okupacijo ter deloval kot katoliška sredina (Andrej Gosar, Jakob Šolar), se je moral trnovski župnik pogosto soočati s kritikami, pa tudi povsem konkretnimi grožnjami, za kar je dolžil predvsem katoliške integraliste.

Igor Grdina

FINŽGAR IN GLEDALIŠČE

Inštitut za kulturno zgodovino, ZRC SAZU, Ljubljana

igor.grdina@zrc-sazu.si

Nezanemarljiv del opusa F. S. Finžgarja obsega dramska dela. Tudi zaradi njega si je pisatelj pridobil posebno mesto v slovenski zavesti. Vendar predstavlja za literarno zgodovino prav ta del njegovega opusa določen problem, ki se ga je praviloma reševalo z njegovim umeščanjem v območje ljudske igre. Ta tipološka oznaka, ki je bila sinonim za množično recepcijo in skromno umetniško »količino«, pa praviloma ni nikoli sodila v območje klasike, v kateri je Finžgarjev opus nedvomno pomembna postavka. Po drugi strani pa se je ljudska igra izkazala za vezano na določeno obdobje slovstvene kulture.

Prispevek bo poskusil osvetliti Finžgarjevo dramsko delo s širšega stališča. Predvsem se bo opiral na dejstvo, da je pisatelj sodeloval v prizadevanju za razmah slovenskega gledališča tudi drugače, ne samo s svojim izvirnim opusom. Med drugim je v začetku 20. stoletja prevedel libreto Modesta Iljiča Čajkovskega za opero njegovega znamenitega brata Petra, kar opozarja na kompleksnost Finžgarjeve izkušnje z gledališčem. Prav tako se bo poskusilo izvesti primerjavo s sočasnimi uspešnimi dramatikami, ki jo je literarna zgodovina že načela, ko je omenjala povezave pisateljevih del z znamenito »narodno igro« štajerskega deželnozborskega poslanca (kočevarskih korenin) Carla Morréja 's Nullerl (Revček Andrejček).

Janez Gril

FINŽGARJEVE KOČE IN KAPELE

janez.gril@rkc.si

Organizatorji znanstvenega simpozija o življenju in delu slovenskega pisatelja in duhovnika Franca Saleškega Finžgarja, so se obrnili name s prošnjo za prispevek o kapelah in kočah, ki jih je Finžgar postavil na Gorenjskem. Gre za tri lokacije in pet stavb: Kočo Murko in kapelo pod Stolom, kočo in kapelo Žingarico v Završnici nad Žirovnico in kočo pri kapeli Marije Snežne v planini Jasenje nad Gozdom Martuljkom.

Ker sem podpisani skrbnik »Finžgarjeve kapele«, v Jasenju, sem prošnji organizatorjev rad ustregel.. Pri pisanju sem se oprl na ohranjeno dokumentacijo, Finžgarjevo dopisovanje z znanimi Slovenci in njegov življenjepis Leta mojega popotovanja ter druge pisne vire. Upošteval sem tudi podatke iz ustnega izročila, ki so mi ga zaupali njegovi nekoliko mlajši sopotniki, sodelavci, sorodniki in starejši domačini iz krajev, kamor je zahajal Finžgar.

Prvo leseno »bajtico«, ki jo je Finžgar ljubkovalno imenoval Murka, je leta 1934 postavil na Zabreški planini pod Stolom. Drugo, večjo, zidano počitniško hišo, imenovano Žingarica, je leta 1937 postavil v dolini Završnice nad Žirovnico. Tretjo kočo pa je leta 1948 postavil ob kapeli Marije Snežne v planini Jasenje nad Gozdom Martuljkom. V kočah je poleti preživljal počitnice, v kapeli Marije Snežne v Jasenju pa je 1954 obhajal tudi svojo biserno mašo. Koča v Jasenju še stoji, Murko in Žingarico so leta 1944 požgali partizani.

Prispevek želi opozoriti na eno preveč pozabljeno dejavnost v Finžgarjevem življenju. Bil je pobudnik, organizator in graditelj treh planinskih koč in dveh kapel, za kar je porabil veliko svojih moči in časa ter tudi denarja.

Dragica Haramija

NARAVA V FINŽGARJEVEM GOSPODU HUDOURNIKU

Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru,
dragica.haramija@um.si

Avtobiografska povest *Gospod Hudournik* (prvi izid 1941) je na različnih nivojih povezana z naravo, saj je dogajalni prostor postavljen v alpski svet pod Triglavom; v vseh poglavjih je v ospredje postavljeno dogajanje, ki je bolj povezano z živalmi kakor pa z ljudmi, a gre na nek način vendarle za alegorije; vzdevek Hudournik, ki so ga domačini nadeli protagonistu Francetu Kališniku, je prav tako povezan z naravo; mestoma je natančno opisano rastje, pomembni so tudi vremenski pojavi, ki so v Alpah posebej intenzivni.

Književni prostor je precej natančno popisan, in sicer skozi Kalanovo pot iz Ljubljane do hišice pod Triglavom, ki jo je bil skoraj sam naredil. Hišico obkroža gozd, nedaleč od hiše je gozdna meja, kjer se bohotijo skale in rastejo planike. Hudournika navdušujejo tudi bistri potočki. Vedno, ko se mora vrniti nazaj v Ljubljano, kjer opravlja svojo uradniško službo, se počuti še bolj povezanega z naravo.

V ospredju so tri živalske vrste: miši, pri čemer je zgodba zgrajena okrog nečimrne in lene Préklice; polha Lišpavka in Storž; pes Lisko. Hudournik vsem živalim nadene lastna imena po karakternih lastnostih, takšni sta tudi imeni njegove koče – Murka (po zaščitenih cveticah) in njegovvzdevek, ki prihaja od imena ptice in poimenovanja »huda ura«, ker je vedno začelo deževati, ko so ga ljudje v vaseh in osamelih kmetijah videli korakati proti kočici (prim. Finžgar 1985: 123–124).

V prispevku bodo mestoma predstavljene tudi črtice iz zbirke *Leta moje mladosti* (prvi izid 1967, izbor iz dveh zbirk črtic *Iz mladih dni: zgodbe o živalih*, 1953, in *Iveri*, 1959), saj je v nekateri narava prav tako pomemben element.

Marko Jesenšek

»GOSPE IN GOSPODJE, LEPO JE BITI SLOVENEK!«

Od Finžgarja do Zlobca in (kako?) naprej

Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, II. razred za filološke in literarne vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, marko@jesensek.si

Fran Saleški Finžgar je v govoru (22. 1. 1928) na slavnostni akademiji ob petdesetletnici Otona Župančiča razmišljal o slovenskem narodu, literaturi in kulturi, v središče vsega pa je samoumevno postavil slovenski jezik, ki določa življenje Slovencev, naše čustveno in moralno doživljanje. Slovenščina kot usmerjevalka slovenstva in porok miselne zbranosti, ki nam v odnosu do drugih omogoča samostojnost. Finžgar je to spoznanje postavil kot nujno zahtevo Slovencev. Izpeljal jo je iz začetnega omahovanja *Bridko je biti Slovenec!* (in še bolj bridko je biti slovenski poet) in fraze *Uboga gmajna* v samozavestno trditev *Lepo je biti Slovenec* (poet brani našo besedo) in spoznanje, da je to mogoče zaradi jezika: »Nad smetmi, ki padajo iz vsakdanjih borb, plapola čista zastava slovenske besede in kulture.«

Finžgarjevo kulturno bodočnost je leta 1992 apostrofiral Ciril Zlobec: *Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko!* Prilagoditi se je bilo potrebno novemu času, novim razmeram, še vedno pa je bil glas kulture in umetnosti odločilen – slovenski jezik nas je takrat še dvigoval.

Danes berem na spletu, da smo odvisni od globalnih smernic, da delamo za koristi drugih in moramo ubogati, kot so nekoč naši predniki bili pokorni fevdalnemu gospodu. Danes smo »samostojni«, a vendar ne živimo *pod svobodnim soncem*. Učijo nas, da je le popreprosta globalna angleščina naša prihodnost, izobraževanje in znanost v slovenščini pa sta odveč – znanje, kultura in omika postajajo trgovski predmeti na globalni tržnici, čeprav je Slovenija naša država in »je tu (bila) doma slovenščina«. Slovenski jezik nam

daje samozavest v znanosti, umetnosti, gospodarstvu in politiki in nam omogoča, da se zoperstavimo kakršni koli (globalni) podrejenosti. Finžgarjeva besedna zveza ostaja, vendar se zdi, da le še zaradi Zlobčeve dodatne podredne razširitve: *Lepo je biti Slovenec, čeprav ni lahko!* Brez slovenskega jezika nas ni! Kako dolgo bo še mogoče biti Slovenec?

V teh okvirih razmišljam o Finžgarjevem odnosu do slovenskega jezika in poskušam najti odgovor, zakaj v samostojni Sloveniji ne razumemo njegovega sporočila iz romana *Pod svobodnim soncem*: »Velik bo Sloven, bival bo v mirnih hišah, rejene bodo njegove črede, svobodno sonce mu bo svetilo leto in dan, če bo složen z brati. Če ne, pride tujec, postavi mu peto na tilnik in svobodni postane suženj.«

Bogdan Kolar

DUHOVNIŠKA POT FRANA SALEŠKEGA FINŽGARJA

Bogdan.Kolar@teof.uni-lj.si

Fran Saleški Finžgar (1871–1962) se je po koncu gimnazije (1882–1891) v Ljubljani vpisal v ljubljansko bogoslovno semenišče in študiral teologijo (1891–1895). Leta 1891 se je v prvi letnik vpisalo 17 novih bogoslovcev. Duhovniško posvečenje je prejel po končanem tretjem letniku študija dne 21. julija 1894 po rokah takratnega ljubljanskega škofa Jakoba Missia. Novo mašo je obhajal v domači župniji 5. avgusta 1894. Po zaključnem letniku študija je bil maja 1895 imenovan za kaplana v Bohinjski Bistrici. Njegovemu teološkemu študiju je dalo pečat dogajanje v Cerkvi na svetovni ravni, predvsem tri pomembne enciklike papeža Leona XIII., med katerimi je izstopala *Rerum novarum*, in začetki poudarjenega zanimanja Cerkve za socialna vprašanja. Teme s tega področja je v bogoslovno okolje prinašal dr. Janez Ev. Krek, ki je stopil v učiteljske vrste ravno v času, ko je F. S. Finžgar zaključeval svoj študij. Kaplanska izkušnja v Bohinjski Bistrici je zaznamovala njegovo nadaljnje duhovniško življenje in določala ravnanje odgovornih v ljubljanski škofiji. V prvem obdobju, dokler ni opravil župnijskega izpita, je deloval na sedmih pastoralnih mestih in opravljal naloge kaplana, ekspozita in kurata. Kot župnik je bil v Želimlju (1902-08), v Sori (1908-18) in v Trnovem v Ljubljani (1918-36). Obseg nalog je bil od kraja do kraja zelo različen, kar je vplivalo na druge oblike njegove ustvarjalnosti in nalog, ki jih je prevzemal v širšem slovenskem okolju. Po upokojitvi se je ustalil na ozemlju župnije Trnovo in nadaljeval svoje delo na kulturno-prosvetnem področju.

Finžgar je bil izviren duhovnik tako po načinu dela kot v svojih nastopih, po svojem gledanju na Cerkev kot ustanovo in na duhovništvo. Izšel je iz okolja, ki je bilo tesno povezano s Cerkvijo in krščanstvom. Ohranil je lepe spomine na praktično versko življenje v družini. Na vseh krajih, kjer je deloval se je znal približati

ljudem in z njimi navezati pristne stike. Zato je bil cenjen duhovnik, kjerkoli je bil. Zaradi njegovih bolj odprtih nazorov in načina življenja so ga sprejemali tudi Cerкви manj naklonjeni posamezniki in krogi. Dobro je bil sprejet v duhovniški družbi in na vsakem kraju, kjer je deloval, so se ob njem zbirali stanovski tovariši, ki so v njem videli prijaznega gostitelja in zagovornika (izvirno mesto je imel v življenju stanovskih kolegov Antona Medveda in Izidorja Cankarja). Posebej je bil povezan z duhovniki, gorenjskimi rojaki. Določen del duhovščine, tudi v vodstvu ljubljanske škofije, je zaradi njegovih liberalnih nazorov nanj gledal kritično. Zato je bil marsikdaj kritičen do vodstva škofije v Ljubljani ali do posameznih članov škofijske kurije in znal reči ali zapisati marsikatero pikro na njihov račun. Med voditelji ljubljanske škofije sta njegovemu življenju dala pečat škofa Anton B. Jeglič (pogostno premeščanje duhovnikov je bilo škofovo sredstvo za discipliniranje) in Anton Vovk (bil je slavnostni pridigar na Finžgarjevi zlati in biserni maši). Finžgar je bil zadovoljen s svojo življenjsko izbiro, ki mu je nudila najboljše možnosti, da je bil povezan z ljudmi in delal zanje. Izkušnje iz pastoralnega delovanja in srečanj z ljudmi, zanimanje za razmere, v katerih so ljudje živeli, in za zgodovinsko plat življenja, so mu dajale gradivo za njegovo leposlovno ustvarjanje. Kljub občasnim manj prijetnim izkušnjam in nerazumevanju s strani voditeljev Cerkvne, je ohranil vever pogled na človeka in življenje in hkrati zaupanje v Gospodarja življenja in smrti.

Matjaž Koman

FINŽGARJEV KONCEPT PREZENTACIJE PREŠERNOVE ROJSTNE HIŠE

matjaz.koman@visitzirovnica.si

Vprašanje, ali je Finžgarjev koncept interpretacije Prešernove rojstne hiše iz leta 1939 še vedno aktualen in ali se ga upošteva, je izjemno pomembno, še posebej zdaj, ko je pred nami celovita prenova in nova interpretacija te hiše. Leta 2021 je bil izdelan konservatorski načrt za Prešernovo rojstno hišo, ki vsebuje smernice za nadaljnjo interpretacijo. Vendar pa je raziskava pokazala neskladje med konceptom interpretacije iz leta 1939 in smernicami, predstavljenimi v konservatorskem načrtu iz leta 2021.

Trenutno obstajata dve glavni interpretativni temi: prva je Finžgarjeva vizija, ki prezentira hišo kot dom, v katerem se je rodil Prešeren, drugo pa nakazuje konservatorski načrt, ki prezentira Prešernovo rojstno hišo kot muzej, ki ga je uredil Finžgar. Iz konservatorskega načrta je razvidno, da so se smernice oblikovale predvsem na strokovnih vrednotah, medtem ko je bil družbeni pomen spomenika nekoliko zanemarjen. V nalogi se posebej osredotočam na zunanji videz hiše, ki se je skozi desetletja, zaradi različnih konservatorskih posegov in odločitev, večkrat spreminjal. Fasada hiše, cokel, leseni opaži na napuščih in zatrepih predvsem pa streha in barva njene kritine so deli hiše, kjer so spremembe in pomanjkanje interpretativnega koncepta najbolj opazne.

V nalogi poudarjam, da bi bilo smiselno spoštovati in nadgrajevati Finžgarjev koncept interpretacije Prešernove rojstne hiše ter da je ključnega pomena pri ohranjanju in prezentaciji dediščine sodelovanje z zainteresirano javnostjo, lokalnimi prebivalci in obiskovalci.

Janko Kos

FRAN SALEŠKI FINŽGAR IN PROBLEM ZGODOVINSKEGA ROMANA

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred za filološke in literarne vede Novi trg 3, 1000 Ljubljana

Referat povzema v uvodnem delu doslej znane ugotovitve o literarnih in drugih vplivih, ki so spremljali nastajanje Finžgarjevega romana. Na tej podlagi zastavlja vprašanje, kateremu tipu zgodovinskega romana ustreza Finžgarjevo besedilo in kakšni sta torej njegovi izvirnost in vrednost.

Vprašanje sega v tipologijo zgodovinskih romanov, zato se išče odgovor nanj ob pomoči tipoloških pojmov, ki pojasnjujejo, zakaj se v romanu *Pod svobodnim soncem* nacionalna zgodovinska ideja lahko povezuje z elementi pustolovskega in ljubezenskega romana. Na koncu se razpravljanje spusti v analizo nacionalno moralnih dilem, ki so vznemirjale slovensko javnost od leta 1902 (Anton Aškerc, Oton Župančič) pa do prvega izida Finžgarjevega romana v letih 1906–1907. Posledice teh dilem so opazne v zasnovi in izvedbi Finžgarjevega romana, zato so pomembno izhodišče vnjegovo razumevanje in vrednotenje.

Jernej Kusterle

FINŽGARJEVO UREDNIŠKO DELO PRI MOHORJEVI DRUŽBI

Celjska Mohorjeva družba

jernej.kusterle@celjska-mohorjeva.si

F. S. Finžgar je bil med 1922 in 1952 zaslužen, da je Mohorjeva družba na Slovenskem delovala tudi v času notranjih in zunanjih bojev. Kot urednik in tajnik je botroval k obstanku Mohorjeve družbe, zato prispevek predstavi tako njegovo vez z Mohorjevo kot delovanje založniške hiše. Društvo sv. Mohorja so 1851 v Celovcu ustanovili A. M. Slomšek, A. Einspieler in A. Janežič z namenom, da bo z dobrimi knjigami bogatilo in lepšalo slovenski jezik in literaturo. 1860 se je Društvo preimenovalo v cerkveno bratovščino Družba sv. Mohorja. 1897 se je v Koledarju za l. 1898 prvič pojavilo Finžgarjevo ime, dve leti za tem pa je v Koledarju za l. 1900 sledila njegova prva objava, povest Stara in nova hiša. 1907 mu je odbor Družbe ponudil delo urednika in tajnika, a je sodelovanje odklonil. Po koncu prve svetovne vojne je prevzel trnovsko župnijo, Avstro-Ogrska pa je v zadnji tretjini leta razpadla. Naslednje leto je sledil koroški plebiscit in Mohorjeva se je morala iz Celovca preseliti na Prevalje. 1922 je Finžgar naposled sprejel delo Mohorjevega urednika, uredništvo pa se je s Prevalj preselilo v Ljubljano. 1923 je postal še tajnik ter na Mohorjevo prenesel revijo Mladika in postal njen urednik. 1925 se je v želji po prenovi grafične podobe Slovenskih večernic obrnil k J. Plečniku, ki mu je pomagal še pri drugih knjigah. Mohorjeva se je po zapletih 1927 le preselila v Celje, a se je notranje razdelila: odborniki so tiskarno in knjigarno ločili od Družbe ter ju registrirali kot Zadrugo Mohorjeva tiskarna v Celju. Istega leta je Finžgar kot 80. zv. Večernic izdal svojo povest Strici in začel izdajati zbirko Znanstvena knjižnica. 1934 je uredniško delo neuradno prepustil drugim, uradno pa je svoj položaj obdržal in deloval iz ozadja. 1940 je moral odbor Zadrugo Mohorjeva tiskarna v Celju reorganizirati v Družbo z omejeno zavezo. Aprila 1941 je

nemška vojska okupirala Celje in zasedla Mohorjevo tiskarno, ki so jo preimenovali v Cillier Zeitung in pozneje v Südost-Druck, mohorjevke pa so odpeljali na uničenje v radeško papirnico. Finžgar si je prizadeval, da bi knjige rešil, a so se ohranile le redke. Ko so se 1945 boji na slovenskih tleh končali, se je Finžgar zavzemal, da bi Mohorjeva smela delovati naprej tudi pod novo oblastjo. Ta je skupaj z Mohorjani osvobojeno mohorsko tiskarno reorganizirala v Tiskarno Družbe sv. Mohorja, tiskovno in produktivno zadrugo z o. j. v Celju, ki je od 1945 do 1950 delovala ob cerkveni bratovščini Družbi sv. Mohorja. 1952 je Finžgar na odborovi seji uradno odstopil z mest urednika in tajnika. Vendar se s tem njegova povezanost z Mohorjevo ni končala. Ko se je 1955 Družba preimenovala v Založniško podjetje Mohorjeva družba, je bil prvi podpisnik ustanovnega akta, v naslednji letih pa je Mohorjeva izdala njegove spomine Leta mojega popotovanja (1957) in Izbrana dela (1959–1962). Niti po njegovi smrti l. 1962 Mohorjani niso pozabili njegovih zaslug in njegove vrednosti (npr. Finžgarjeva plaketa).

Lucija Mandić

**TEKSTNOKRITIČNA PRIMERJAVA ORIGINALNEGA IN
ALTERNATIVNEGA KONCA FINŽGARJEVEGA ROMANA
*POD SVOBODNIM SONCEM***

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

lucija.mandic@zrc-sazu.si

V prispevku bodo predstavljene razlike med dvema izdajama Finžgarjevega romana *Pod svobodnim soncem*, in sicer objavo v podlistkih (1906–1907) v časopisu *Dom in svet* in prvo knjižno izdajo iz leta 1912. Na podlagi ugotovitve, da je Finžgar po negativnem odzivu bralcev na nesrečni konec romana tega spremenil v srečnega in ga tudi znatno skrajšal, sem pripravila poizkus tekstnokritične izdaje zadnjih dveh poglavij in epiloga romana. Besedili sem pretvorila v XML zapis po smernicah TEI. Pri tem sem se odločila za označevanje variantnih mest v enem samem (variantnem) zapisu TEI. V prvi verziji zapisa sem označila le spremembe med izdajama, pozneje pa sem označila tudi, na katero jezikovno raven spadajo. Razlike sem se odločila kategorizirati glede na to, ali so vsebinske, slogovne, leksikalne, morfološke ali pravopisne. Analiza je pokazala, da je največ sprememb vsebinskih, nekoliko manj je slogovnih, najmanj pa je ortografskih, leksikalnih in morfoloških.

Igor Maver

**FRAN SALEŠKI FINŽGAR IN FERDINAND KOLEDNIK
KOT PREVAJALEC NJEGOVIH DEL**

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

igor.maver@guest.arnes.si

Fran Saleški Finžgar in Ferdinand Kolednik sta bila duhovniška kolega in dobra prijatelja, ki sta si več desetletij neutrudno dopisovala, dejstvo, ki je širši publiki manj znano, a nikakor ne nepomembno. Njuna pisma so ohranjena in so v lasti opatiije cistercijanskega samostana v Stični. Bila so tudi delno natisnjena in jasno kažejo na Kolednikov vpliv na Finžgarja in obratno. V tem okviru so posebej pomembni Kolednikovi zgodnji prizadevni poskusi uveljavitve slovenske književnosti, vključno s Finžgarjevimi deli, predvsem v francoščino in nemščino, v tujih jezikih, kar bi prispevalo k večji mednarodni prepoznavnosti slovenske kulture in literature v svetu in h krepitvi narodne zavesti in identitete. Njegova tovrstna prizadevanja in uspehi pa so žal često spregledani. Kolednik je velik del svojega življenja preživel med slovenskimi izseljenci ali v misijonarjenju na tujem in znano je, da je imel Finžgar velik posluh za slovensko diasporo v različnih delih sveta in je podpiral povezovanje matične domovine z njo že med obema svetovnima vojnama in tudi po drugi svetovni vojni

Jože Mihelič

IDILA TRIGLAV

mihelic.jozeandrej@gmail.com

Idila *Triglav*, tako imenuje svojo pesnitev Fran Saleški Finžgar, sodi v obdobje njegove mladostne literarne ustvarjalnosti, v čas, ko je začel polagoma opuščati poezijo, ter se začel močneje posvečati prozi. »Nič drugega ni«, je zapisal v opombah k ponovni izdaji pesnitve leta 1950, »kakor v verze povezana usedlina mojih mladostnih doživetij po gorah in planinah«. Knjigo je takrat v 42.000 izvodih založila Družba sv. Mohorja v Celju. Opremil in ilustriral jo je slovenski slikar Gvido Birolla, član nekdanjega akademskega kluba Vesna. Visoka naklada ter bogata oprema in vezava sta poudarili izrazito domoljubno poslanstvo pesnitve. Prav tako ni mogoče prezreti njene etnološke in antropološke vrednosti.

Pesnitev je nastala leta 1896, ko je bil Finžgar kaplan v jeseniški fari. V sosednji dovški fari je bil takrat duhovnik vsem Slovencem znani narodni buditelj in planinski zanesenjaka Jakob Aljaž, ki je imel (zagotovo) močan vpliv na mladega Finžgarja, saj sta sosednji fari od nekdaj močno povezani. Takrat je dobro spoznal življenje v krajih najbližje Triglavu, ki jih opisuje v pesnitvi. V tistem času se je na Triglavu in v njegovi severni soseščini veliko dogajalo, vse v duhu Aljaževega prizadevanja, da bi naše gore ohranil slovenske. Leta 1895 so postavili znamenito kovinsko zavetišče na vrhu Triglava, ki se ga je takoj prijelo današnje ime Aljažev stolp. Leto kasneje je Aljaž uglasbil Slavinovo pesem *Oj Triglav moj dom*, ki so jo zapeli pred novo Triglavsko kočjo na Kredarici. Prav tako leta 1896 so postavili v Vratih prvi Aljažev dom, kar je skoraj neverjetno.

Melodija Finžgarjeve pesnitve Triglav je usklajena s triglavsko pokrajino, njenimi visokimi vrhovi in ostrimi grebeni ter globoko zarezanimi dolinami, ki jih prekriva odeja gozdov s strmimi pašniki ter živahnimi studenci in potoki. V tej krajini ni mogoče prezreti nazorno opisane samooskrbnosti takratnega slovenskega kmečkega

domovanja kot kulturne vrednote ter večstoletne običaje, vezane na značilno obliko trajnostne rabe življenjskega prostora.

Pesnitev si je Finžgar zamislil kot vez med nekdanjimi rodovi in mladino. Po naravi družaben, je znal slikovito opisati takratna običajna večerna druženja pastirjev, lovcev in oglarjev po planinskih stanovih in gozdarskih kočah, kakor jih je sam doživljal v gorah. Nostalgični opis planinske paše iz časa svoje mladosti, ko v gorah še ni bilo planinskih postojank, je povezal v tragično ljubezensko zgodbo. Kot duhovnik je znal čustvo ljubezni predstaviti kot najvišjo vrednoto, v kateri občutljiva ljudska tehtnica nezmotljivo tehtaja, kaj je dobro in kaj je zlo (D. Kunaver, B. Lipovšek, Slovenska ljudska dediščina).

Priložena fotografija: Triglavsko neboglasnica /*Eritrichum nanum*/ in Triglav z Mišelj vrha (2350 m)

Mira Novak

FINŽGARJEVA ROJSTNA HIŠA

Koroška Bela, Jesenice

Slovenci Finžgarja premalo vsestransko poznamo. Ne vemo, kaj vse imamo, ker smo imeli njega. Zato želim osvetliti en tak njegov neznani del.

Na podlagi na kratko in spominov in pisem:

1. Finžgarjeva rojstna hiša
2. Zidava njihove nove hiše na Breznici (1890 >)
3. Prešernov dinar
4. Ureditev Prešernove rojstne hiše v muzej, 1939
5. Po drugi svetovni vojni to postane vodilo za večino: Profesorji slovenskega jezika, da odkupujejo in rešujejo rojstne hiše naših literatov.
6. Prof. Janez Svobljšek z Jesenic se leta 1963 trudi rešiti Finžgarjevo hišo. Denar »izpuhti«. Začnejo še enkrat z nabirko Finžgarjev dinar. Hišo odprejo leta 1971.
7. 1997 se nanizata v ogrlico še Jalnova in Čopova hiša. Čopov dinar jo je rešil rušenja.
8. OŠ Žirovnica spelje *Pot kulturne dediščine* (slovesno odprta 22. junija 1990)
9. *Slovenska pisateljska pot* je bila uradno odprta z odkritjem prve pojasnjevalne table 10. 10. 2013 v Vrbi v počastitev F. S. Finžgarja, ker je on v Vrbi postavil Prešernov muzej. In nam pokazal pot reševanja in množenja dediščine.

Jurij Perovšek

FINŽGARJEVI POLITIČNI POGLEDI DO DRUGE SVETOVNE VOJNE

Jurij.Perovsek@inz.si

Frana Saleškega Finžgarja politika sicer ni pritegovala, je pa o njej imel svoje stališče in se je v posameznih narodnopolitičnih vprašanjih tudi opredeljeval. Že v dijaški dobi je bil v tesnem stiku s kulturnim in političnim delom za obrambo slovenstva, v njegov bran pa je nastopal tudi kot duhovnik. V slovenski politiki je obsojal strankarsko pretiranost in zagrizenost, ki sta bili po njegovem prepričanju v škodo skupnosti in v krivico posameznikom ter sta vodili v strupeno razklanost. Vse življenje je bil, kot je zapisal, zoper »nášarsko politiko«, ki so jo strankarji vseh barv raztezali na vsa področja. Zanj je bil poseben greh, ko prav nobena stranka ni hotela spoznati, da sta temelj slovenske eksistence, in sicer naravni temelj – narod in njegova zavednost, ne pa stranke. Ta zmota je rodila vse preveč gorja. Prepričan je bil, da duhovnik, ki se povsem preda zgolj svetnemu delu, med drugim politiki, izgubi vsako vez s svojim poklicem. In gotovo je škodljivo, če mu politika in oblast postaneta alfa in omega njegovega dela, naj to še tako kričeče zavija v verski plašč; strasti imajo svojo pot tudi pod črno suknjo.

Finžgar je bil redko neposredno politično dejaven. Leta 1895 pa ga je pred deželnozborskimi volitvami na Kranjskem zbudila trditev občinskega tajnika v Bohinjski Bistrici, da bo poslanec tisti, ki ga bo on določil. Uspel je z agitacijo za nasprotnega (katoliškega) kandidata, a pri tem delu nase ni bil ponosen. Leta 1918 je kot govornik prizadevno sodeloval v deklaracijskem gibanju. Narodno preživetje je videl v jugoslovanski državi, pri tem pa je misel na združitev s Srbi v govorih skrival. Ob jugoslovanski združitvi istega leta je negativno motril pristanek zagrebškega Narodnega Vijeća in njegovih slovenskih članov na srbsko centralistično zamisel skupne države.

V Kraljevini SHS/Jugoslaviji je bil Finžgar sopotnik katoliške politike. Podpiral in prijateljeval je z načelnikom Slovenske ljudske stranke dr. Antonom Korošcem. Njegove pragmatične politike v odnosu do Beograda mu ni zameril. Na znameniti proslavi Koroščeve šestdesetletnice v ljubljanskem Unionu leta 1932 ga je povzdignil kot slovenskega narodnega krmarja in zvestega, vztrajnega, discipliniranega in pogumnega voditelja, ob njegovi smrti pa je zapisal, da je bil »zidar in stavbenik za rast in svobodo svoje Slovenije in naše (jugoslovanske op. – J. P.) države«. Glede položaja katoliškega gibanja v njej je obžaloval ustanovitev vsedržavnega Sokola Kraljevine Jugoslavije leta 1929, ki je vodila k ukinitvi katoliške telesnovzgojne organizacije Orel, leta 1932 pa se je solidariziral zaprtimi udeleženci (gorenjski voditelji SLS, duhovniki) znanih Šenčurskih dogodkov. Ob krizi revije *Dom in svet*, ki jo je leta 1937 sprožil članek Edvarda Kocbeka Premišljevanje o Španiji, je bil na strani svobodno razmišljujoče katoliške inteligence, ki se je sklicevala na presojo lastne vesti, in ni sprejemala avtoritarne ozkosti katoliških integralistov. Zavzemal se je za pametno sožitje in enakopravnost znotraj katoliškega tabora in obžaloval, da se vanj vtihotaplja nezaupanje, kar ga lahko prične rušiti. V pismu, ki ga je 20. septembra 1937 napisal predstavniku nasprotnega katoliškega pola dr. Lambertu Ehrlichu, je poudaril: »In če me komunisti prvega obesijo, kljub temu ne bom nikdar odobral metood, ki so se razpasle med nami katoličani.« Bil je tudi soorganizator krščansko socialističnega Bohinjskega tedna leta 1939.

Finžgar je obsojal tako kapitalizem kot boljše vizem. Rešitev socialnih in političnih razmer, ki sta jih kopičila, je videl edinole v resničnem, živem, požrtvovalnem in pravičnem krščanstvu. Bil je privržen jugoslovanski državi, ostro pa je zavračal težnje po jugoslovanskem narodnojezikovnem poenotenju. Večkrat se je spomnil opozorila, ki ga je slišal v času deklaracijskega gibanja: »Le spravite nas vse Slovence k Srbom, nika pa ne *pod Srbe*.« Po njegovi oceni je bila Slovenija v jugoslovanski kraljevini bolj turška drajna kot podpirana mala dežela.

Finžgarjeva presoja političnih, socialnih in idejnih razmer razkriva še enega od pogledov na slovenski narodnopolitični razvoj v zadnjih desetletjih avstrijske dobe in v prvi jugoslovanski državi. Z zornega kota, ki ga vzpostavlja, prispeva k nadaljnjemu razumevanju tistega časa in slovenskega človeka v njem.

Andrej Rahten

**TRNOVSKI TANDEM – STIČNE TOČKE V DRUŽBENEM
DELOVANJU FRANCA S. FINŽGARJA IN IZIDORJA
CANKARJA**

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, ZRC SAZU, Ljubljana
andrej.rahten@zrc-sazu.si

Med slovenskimi razumniki, ki jih je Fran Saleški Finžgar štel za prijatelje, je imel dr. Izidor Cankar posebno mesto. V svojih spominih je petnajst let mlajšega stanovskega kolega označil za prijatelja, njuno sodelovanje pa je segalo še v čas, ko je bil Finžgar župnik v Sori. Oba sta bila duhovnika in mojstra peresa, s svojim družbenim delovanjem pa sta pustila na Slovenskem močan pečat. Cankar je zelo cenil Finžgarjevo pisateljsko delo, čeprav pogosto tudi ni skoparil z dobronamernimi kritikami prijateljevega pisanja. Cankarju so mnogi v cerkveni hierarhiji očitali odmik od Mahničevih in Ušeničnikovih načel, negativen vtis pa je zapustil zlasti njegov v *Domu in svetu* objavljeni intervju s Finžgarjem, ko je slednji izjavil, da ni mogoče govoriti o katoliški literaturi, ampak le o literaturi katoličanov. Blizu sta si bila tudi v političnem smislu, kar je prišlo do izraza zlasti ob koncu prve svetovne vojne, ko sta bila oba del »mladinske« opozicije proti kranjskemu deželnemu glavarju Ivanu Šusteršiču. V ustanovni dobi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je Cankar, ki se je po prevratu iz Marijanišča preselil k Finžgarju v župnišče Trnovo, pogosto presenečal tudi s svojim nekonvencionalnim slogom, ki ga je cerkvena hierarhija težko sprejemala – ali pa ga je celo odklanjala. Trnovski tandem Finžgarja in Cankarja je bil deležen številnih kritik med konservativnejšimi duhovniki, vzbudila sta celo nejevoljo ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča, kar pa je njuno zavezništvo samo še okrepilo. Ko je Finžgar leta 1922 prevzel uredništvo knjig Mohorjeve družbe, mu je s številnimi nasveti pomagal prav Cankar, ki se je lahko takrat pohvalil že z bogatimi uredniškimi izkušnjami. Cankarjeva odločitev leta 1926, da zaradi poroke z Ničo Hribar zapusti duhovniški stan,

pomeni cezuro tudi v njegovem sodelovanju s Finžgarjem. Vendar pa to ni skalilo dolgoletnega prijateljstva, ki se je ohranilo vse do Cankarjeve smrti leta 1958. V prispevku bodo predstavljeni predvsem poudarki iz njune korespondence in spominskih zapisov, ki dokazujejo, da so ju v družbenem delovanju povezovale številne stične točke.

Marijan Rupert

SOGLASJE RAZLIČNOSTI V DELU ZA SKUPNOST

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

marijan.rupert@nuk.uni-lj.si

Prijateljstvo med Finžgarjem in Plečnikom je vzniknilo že takoj ob prvem srečanju. Plečnik se je po prihodu iz Prage naselil v Trnovem leta 1922, Finžgar pa je tu prebival že od leta 1918, ko je po dolgotrajnih prizadevanjih in posredovanjih dobil zeleno faro v Ljubljani. Po Finžgarjevem pričevanju ju je združila ravno meja med Plečnikovim in župnjiskim vrtom: oba sta se strinjala, da sta prijateljstvo in medsebojno spoštovanje med sosedoma najboljša meja, ki ne potrebuje ograj in pregrad. Kljub dejstvu, da sta bila značajske precej različna –Plečnik je v nasprotju s Finžgarjem, ki je bil znana in priljubljena javna oseba, ostal kot umetnik prejkone asocialen in je težko ter nerad navezoval stike z okolico – je njuna prijateljska in ustvarjalna povezava trajala neskaljeno ves čas do konca življenja, saj je Plečnika na smrtni postelji spovedal ravno Finžgar.

Osnovo za raziskovanje odnosa ter sodelovanja predstavlja v prvi vrsti njuna korespondenca. Čeprav sta bila odlična soseda, ki sta se zelo pogosto obiskovala (tudi ko se je Finžgar po odhodu v pokoj odselil malo dlje na Kolezijo), sta si dovolj pogosto tudi pisala. Ohranjenih je 126 Plečnikovih pisem Finžgarju v Finžgarjevi zapuščini v Rokopisni zbirki NUK ter 36 pisateljevih pisem Plečniku, ki jih hrani Plečnikova hiša in so bila tudi že objavljena v Finžgarjevem Zbranem delu. Korespondenca sicer ne izkazuje globljih ali intimnejših osebnih vpogledov in ustvarjalnih pobud obeh umetnikov (zanimivo, da sta se celo življenje vikala!), a je izredno zanimiv dokument medsebojnega sodelovanja, ki razkriva marsikatero doslej zanemarjeno področje njujega udejstvovanja. Predvsem izpostavlja Plečnikovo delo na področju grafičnega oblikovanja ter Finžgarjevo urednikovanje. Pisatelj je bil ravno v tem obdobju glavni urednik Mohorjeve družbe ter njenih številnih

knjižnih in revijalnih izdaj, zato je pogosto prosil arhitekta za pomoč pri oblikovanju različnih publikacij. Plečnik je mojstrsko oblikoval nekaj osebnih tiskov in predmetov za Finžgarja, med katerimi izstopajo *Makalonca*, mašniške podobice ter kelih in svečnik.

Na Finžgarjev pobudo je Plečnik zasnoval celo vrsto večjih in manjših arhitekturnih projektov, najznamenitejši je prav gotovo cerkev S. Mihaela na Ljubljanskem barju. Nazadnje je potrebno omeniti še delo na karitativnem področju. Finžgar se je kot socialno zaveden pisatelj, ki je izjemno spoštoval in podpiral Krekov politični angažma, pogosto loteval tovrstne tematike v svojih literarnih delih. Bil je tudi pomemben član Vincencijeve družbe, Plečnik, ki je vse svoje arhitekturno delo opravljal *pro bono*, pa mu je večkrat osebno poslal denarno pomoč za ubožne ter dejavno sodeloval pri načrtovanju številnih socialnih projektov.

Pomemben vir za raziskave predstavlja poleg korespondence še Finžgarjeva avtobiografija *Leta mojega popotovanja*, v kateri pogosto omenja tudi Plečnika. Po prijateljevi smrti mu je namenil lep nekrolog ter se v različnih krajših spisih, med drugim v uvodu v drugi natis *Makalonce*, spominjal njunega tvornega sodelovanja.

Marija Stanonik

**FOLKLORNA IN ETNOLOŠKA MOTIVIKA V
FINŽGARJEVI LITERATURI**

marija.stanonik@sazu.si

Fran S. Finžgar je konceptualno vključil navedeno motiviko v pesnitev *Triglav*, zbirko pravljic *Makalonca* in vaško povest *Gostač Matevž*. Bolj spontano je navzoča v nekaterih njegovih zgodnjih pesmih in spominskih zapisih, ki se nanašajo na praznične šege v cerkvenem letu.

V primerjavi z rojakom Janezom Jalnom je preveč realista, da bi se v svojih delih opajal nad dozdevno folklorno poetiko vaškega in planšarskega življenja. Raje ga je opisoval z znanstveno akribijo v smislu dokumentiranja.

Finžgarjeva literatura daje priložnost, da sledimo procesu folklorizacije v življenju. Kar je v njegovem času obstajalo kot sestavina vsakdanjosti ali prazničnosti, tj. etnološko dejstvo, je danes zgolj rustikalni prežitek, kulinarična ponudba v turistični dejavnosti ali miniaturni spominek.

Poglavitni cilj tukajšnjega prispevka je ozavestiti kategorialno transformacijo pojavov na podeželju iz vsakdanje rabe v folklorizem.

Marko Snoj

O PRIIMKU FINŽGAR

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana

marko.snoj@zrc-sazu.si

Priimek *Finžgar* je pri nas razširjen predvsem na Zgornjem Gorenjskem, torej tam, od koder izvira pisatelj, precej manj v preostalih delih Gorenjske in v Podravju, kjer je znana tudi različica *Finžger*, drugje ga je le za vzorec. Tako kot nemalo slovenskih priimkov – med temi je precej priimkov naših pisateljev – je tudi ta nemškega izvora. V nemščini se danes zapisuje *Fintschger*, *Finschger* in *Vintschger*, izvira pa iz prebivalskega imena *Vinschgauer*, ki je izpeljano iz pokrajinskega *Vinschgau*, nekdanj zapisovanega tudi *Vintschgau* in *Vinstgau*. Pokrajina s tem imenom, ki ji Italijani rečejo *Val Venosta*, Retoromani pa *Venuosta*, leži ob zgornjem toku Adiže na Južnem Tirolskem. Pisateljev prednik je bil torej priseljenc, ki so mu vzdeli priimek po pokrajini, iz katere je prišel.

Jožica Škofic

**GORENJSČINA V KRAJIH *GOSPODA HUDOURNIKA* IN
*DEKLE ANČKE***

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije

II. razred za filološke in literarne vede Slovenske akademije znanosti
in umetnosti

jozica.skofic@zrc-sazu.si

Fran Saleški Finžgar, rojen v Doslovčah na Gorenjskem, je dogajanje svojih literarnih del pogosto postavil v svoje domače okolje, tj. v vasi pod Stolom. Tu se govori gorenjsko narečje, ki je s krajevnim govorom Brega (T200, zapisala Majda Pogačnik leta 1962) predstavljeno tudi v *Slovenskem lingvističnem atlasu*. Zanimivo sliko o tem, kako se »po domače« govori v t. i. *Kašariji*, ponujajo še hišna in ledinska imena, zbrana v projektu *Kako se pri vas reče* v zadnjih petnajstih letih, raziskoval pa jih je že Dušan Čop in jih predstavil v svoji disertaciji *Imenoslovje Zgornjesavskih dolin* in v več strokovnih člankih. O jeziku Finžgarjeve proze je pisal tudi Jože Toporišič v svoji doktorski disertaciji in ugotovil, da gre »[r]azvoj Finžgarjevega stila [...] v besedilih, namenjenih kmetu in preprostem bralcu, v smeri k značilnostim govorjenega jezika [...]«, kar se je dodobra razvilo zlasti v zadnjem, najzrelejšem obdobju Finžgarjevega literarnega ustvarjanja, ko se »[...] zgleduje pri naravni govorici jezikovno nepokvarjenega slovenskega človeka.« (Toporišič 1965, 121)

V prispevku bodo izpostavljene tiste slovnične (predvsem glasoslovne in oblikoslovne) ter leksikalne značilnosti gorenjsčine, ki jih je v svojih literarnih delih uporabil pisatelj (npr. v povesti *Prekvata ovca*: švapanje v vzdeвку (*prekvat* nam. *preklet*), narečno besedje (*čaj* namesto *čakaj*, *záseka* 'prekajena ali neprekajena sesekljana, grobo mleta začinjena slanina', *roženkranc*, *žlajfa*, *šlafernica*, *troštati*,

rkelj ...)).

V obliki fonološkega opisa pa bodo predstavljene glasoslovne značilnosti gorenjščine, kot se govori v Finžgarjevih krajih, pri čemer bodo narečne prvine ponazorjene tudi z zbranimi mikrotoponimi (tu navedena hišna imena so iz Doslovč).

Na primer:

- nenaglašeni samoglasniki pogosto onemijo, predvsem visoka samoglasnika *i* (*pər* ‘pri’) in *u* (*Pər Špáncó*, ki se je razvilo iz poimenovanja funkcije, tj. *župan*), tudi *-u* v končnici mestnika (in dajalnika) ednine samostalnikov (*Pər Brencét*, *Pər Fój*, *Pər Rožíč*, *Pər Novín*, *Pər Grós*, *Pər Kókərčan*, *Pər Nándet*, *Pər Rév*),
- nenaglašeni izglasni *-u* v končnici mestnika (in dajalnika) ednine samostalnikov (in pridevnikov) moškega (in srednjega) spola se je razvil v *-o* (o tem Logar 1981) (*Pər Jánezo*, *Pər Kováčo*, *PərVázarjo*, *Pər Jóžo*, *Pər Koréno*, *Pər Matíjo*, *Pər Jávho*, *Pər Johánčko*),
- nenaglašeni samoglasniki (predvsem visoka *i* in *u*) lahko oslabijo, npr. *i* v priponi *-nik*, ki se je razvil v *-nek* (*Pər Fúcneko*, *Pər Zabóšnek*), ali prednaglasni *u* (*Pər Ještín*, ki se je razvilo iz imena *Justin*)
- otrditev palatalnega *í* (*Pər Králo*), tudi v priponi *-elj* < *-bíl-ь (*Pər Čúkəlno*, *Pər Mihəlno*, *Pər Knáfəlno*).

Branko Šuštar

**FINŽGARJEVA SKRB ZA ŠTUDENTE – PRIZADEVANJA
ZA JEGLIČEV AKADEMSKI DOM 1936–1949**

Slovenski šolski muzej, Ljubljana

branko.sustar@guest.arnes.si

Za študente tedaj še mlade univerze v Ljubljani se je F. S. Finžgar, sicer socialno občutljiv pisatelj in avtor znanega spominskega zapisa Študent naj bo (1909/10), posebej zavzemalo do konca 1936. Tedaj je kot ugledni pisatelj, že po upokojitvi, prevzel vodstvo odbora za Jegličev akademski dom (JAD). V ospredju teh prizadevanj za lajšanje stisk bivanja katoliških študentov v Ljubljani, so bili zavzeto zbiranje donacij in veliki načrti za nov študentski dom. To je spremenil začetek druge svetovne vojne. Za Jegličev akademski dom so kupili trinadstropno palačo na vogalu Gosposke ulice in Novega trga, kjer je tedaj deloval Državni osrednji urad za žensko domačo obrt, danes pa so v stavbi na Novem trgu 4 prostori ZRC SAZU s Prešernovo dvorano. K temu je pripomogel prav Finžgar, ki je bil od jeseni 1938 član akademije. Po vojni, ko so različni dijaški in študentski domovi »prijajali v skupno last ljudstva«, je na Finžgarjev predlog marca 1949 odbor JAD sprejel odločitev, da izročijo dom v lepi ljubljanski palači v last Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, in s tem »v narodne in kulturne namene.« Prispavek bo pokazal na Finžgarjeva prizadevanja najprej za katoliški študentski dom, nato pa v spremenjenih družbenih okoliščinah za prehod stavbe na Novem trgu 4 v last SAZU.

Luka Vidmar

Jegličeva pisma Finžgarju

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU

lvidmar@zrc-sazu.si

Prispevek obravnava pisma in druga sporočila, ki jih je ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937) poslal Franu Saleškemu Finžgarju (1871–1962) in so se v okviru pisateljeve zapuščine ohranila v Rokopisni zbirki NUK (Ms 1575). Gradivo obsega 20 pisem, 2 dopisnici in 4 posetnice iz let 1900–1936. Pošiljateljeva pisma so – v skladu z njegovim odločnim značajem – kratka, stvarna in neposredna. Škof se v njih nikoli ne dotakne politike in vojne, temveč se omejuje na cerkveno problematiko. Prav tako ostaja kot Finžgarjev nadrejeni ves čas v vlogi dominantnega in zadržanega, čeprav spoštljivega in dobrohotnega korespondenta. Poleg voščil za god so glavne teme Jegličevih pisem pastorala (npr. vizitacija v Sori leta 1915 in birma v Želimljah leta 1904), Finžgarjeve premostitve (npr. imenovanje za kurata v ljubljanski prisilni delavnici leta 1900 in za župnika v Trnovem leta 1918), njegovo uredniško in literarno delo (npr. urejanje *Mladike* in objave v *Domu in svetu*) ter reševanje različnih personalnih in organizacijskih težav (npr. bolezen in odvisnost Antona Medveda ter obnova župnišča pri Sv. Trojici nad Cerknico). Na koncu se Jegličeva pisma, poslana iz Stične, ukvarjajo z urejanjem škofovske grobnice na ljubljanskih Žalah po načrtu Jožeta Plečnika. Škof v pismih redno hvali Finžgarjevo pisateljstvo; posebej mu je všeč aktualna vojna tematika v povesti »Boji« in kroniki »Prerokovana«. Manj brezskrben je glede Finžgarjeve morale. Med njegovimi sporočili je posetnica, s katero vabi naslovnika na takojšen pogovor. Po srečanju si je prizadeti Finžgar na isto posetnico zabeležil, da mu je Jeglič po krivici očital pijančevanje, sam pa se je na to jezno odzval.

Andrejka Žejn

ZVRSTI IN ŽANRI FINŽGARJEVEGA PRIPOVEDNIŠTVA

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU

andrejka.zejn@zrc-sazu.si

Slovenska literarna zgodovina je pri uvrščanju Finžgarjevega obsežnega pripovednega opusa upoštevala tako uveljavljene formalne kriterije delitve na zvrsti oz. vrste (črtica, novela, povest, roman) kot tudi žanrske opredelitve. Pri slednjih so raziskovalci pretežno sledili prevladujočim snovnim virom, ki se v njegovem pripovedništvu osredinjajo na kmečko življenje, meščansko življenje, delavski boj in slovensko zgodovino. Z vidika uvrščanja njegovega pripovedništva sta upoštevanja vredna tudi komponenta poučnosti ter vprašanje razmerja Finžgarjevega pripovedništva do sistema mladinske literature, ki se tiče ne le »povestic«, ki jih je objavljajl v *Vrtcu*, ampak tudi njegovega zgodovinskega romana *Pod svobodnim soncem*.

Prispevek prinaša najprej primerjalni pregled dosedanjih raznovrstnih delitev Finžgarjevega pripovedništva, in sicer od prve polovice prejšnjega stoletja do nedavnih raziskav, v nadaljevanju pa predstavlja, kako lahko vrstne oz. zvrstne, snovne in druge delitve njegovega pripovedništva dopolnijo kvantitativne literarnovedne analize.

Fran Saleški Finžgar (1871–1962)

*Ob pretekli 150-letnici rojstva in pretekli 60-letnici smrti
duhovnika, pisatelja, dramatika, urednika in organizatorja*

Program simpozija in povzetki referatov

Uredila

Marija Stanonik

Tehnična pomoč

Biblioteka SAZU

Založila in izdala

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Razmnoževanje

Megacop, Ljubljana, november 2023

Naklada

100 izv.